

СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ФОРМАЛЬНО РІЗНОТИПНИМИ ПРЕДИКАТИВНИМИ ЧАСТИНАМИ В РОМАНІ І. РОЗДОБУДЬКО “ШОСТІ ДВЕРІ”

Статтю присвячено дослідженню складносурядних речень із формально різнотипними предикативними частинами в романі І. Роздобудько “Шості двері”. Визначено різновиди складносурядних речень із формально різнотипними предикативними частинами.

Формально-граматичні ознаки складносурядних речень відображають їхню внутрішню структуру. До таких ознак належать засоби зв'язку та його вираження між предикативними частинами, будова компонентів речення, порядок розташування частин складносурядної конструкції та їх кількість тощо [4, 173]. Особливо цікавим на сучасному етапі розвитку мови є дослідження будови предикативних частин у складносурядних реченнях.

Мета цієї статті – дослідити функціонування складносурядних речень із формально різнотипними предикативними частинами в романі І. Роздобудько “Шості двері”.

Завдання розвідки: установити різновиди складносурядних речень із формально різнотипними предикативними частинами в романі І. Роздобудько “Шості двері”.

За синтаксичною будовою компонентів складносурядні речення дослідники поділяють на конструкції з формально однотипними та різнотипними предикативними частинами [1, 298; 2, 324; 4, 175]. Як уже було зазначено, нас цікавлять складносурядні речення з формально різнотипними предикативними частинами. Такими є речення, у яких, наприклад, обидві предикативні частини двоскладні чи односкладні, але одна ускладнена, інша – неускладнена; одна частина є односкладною, а інша – двоскладною тощо. Формально різнотипними можуть бути і частини в неелементарних складносурядних реченнях.

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виділити в романі І. Роздобудько “Шості двері” різні типи складносурядних речень з формально різнотипними предикативними частинами:

1) перша предикативна частина є двоскладною, ускладненою відокремленим означенням, а друга – односкладною: *Уздовж широкої вулиці тече річка, закована в ґратчасту огорожу, по обидва боки бруківки припарковано автомобілі* [3, 107];

2) перша предикативна частина є односкладною, а друга – двоскладною, ускладненою відокремленою обставиною: *У під'їзді прохолодно, але, починаючи з долоні, все тіло Анни-Марії раптово сповнюється незнайомим досить м'яким теплом* [3, 94];

3) перша предикативна частина – двоскладна, а друга – односкладна: *Я маю залишатися сам, а мені цього не хочеться!* [3, 53]; *Втекти іноді хочуть усі, але ніти назавсім мало кому вдається* [3, 223]. Або навпаки перша – односкладна, а друга – двоскладна: *Сьогодні Анні-Марії нема куди квапитися, і вона натягує ковдру на голову* [3, 100]; *Оце життя, а ти весь час сидиш у квартирі, як прикута...* [17, 126];

4) перша предикативна частина є двоскладною неускладненою, а друга ускладнена відокремленою обставиною: *Жваві карлики в ковпачках із дзвіночками перекидалися через голови, зеленохвості товстуни в смугастих краватках гордо крокували, дзенькаючи шпорами* [3, 40]; *Незрозуміло звідки полинула музика, і чудернацький люд, розділюючись на пари, закружляв у пари* [3, 41]; *Господиня вже спить, і вони, перешіптуючись, сміючись, застеляють вузькі ліжка білими накрохмаленими простирадлами* [3, 121]; *Анна-Марія замовила кампори, й вони випили, не цокаючись і більше ні про що не говорячи* [3, 193] або перша частина двоскладна ускладнена відокремленою обставиною, а друга неускладнена: *Обійнявшись, вони піднімаються сходами, мама відмикає двері квартири* [3, 106];

5) перша предикативна частина – двоскладна неускладнена, а друга ускладнена однорідними головними членами речення: *Удень старий узяв її з собою на «звірячу» кухню, й Анна-Марія із*

задоволенням перебирала і складала у відра моркву [3, 79] чи навпаки перша частина ускладнена, а друга неускладнена: *А ввечері я покладу тебе спати, сяду поруч, і ми будемо довго розмовляти...* [3, 113]; *Хазяїн сідав на лавку, курив, і вона сиділа біля його ніг* [3, 213];

6) перша предикативна частина – двоскладна, ускладнена вставним словом чи конструкцією, а друга – неускладнена: *Щоправда, тепер вони оббиті чорним дерматином, а дзвоник витьохкує сорокову симфонію Моцарта* [3, 92]; *Як виявилось пізніше, батьки хлопчика загинули в автокатастрофі, і Сашко забрав небожа до себе* [3, 92]; *Ада, як завжди, великою вогняно-рудю кулею вилітає з кабінету і її різкий голос уже долинає з першого поверху офісу...* [3, 156]; Очевидно, у механізмі життя стався якийсь збій, і їй дісталася чужа роль? [3, 235] або перша предикативна частина – двоскладна неускладнена, а друга – ускладнена вставною конструкцією: *Він дуже нагадував мого друга Миколку з другого поверху, і я, звичайно ж, нічого не мала проти такої пропозиції* [3, 46];

7) перша предикативна частина є двоскладною, ускладненою вставним словом, а друга – двоскладна, ускладнена однорідними головними членами речення: *Щоправда, батько весь вечір просидів у буфеті, а Олекса без угаву вибігав у хол за морозивом і постійно хрумтів шоколадними батончиками* [3, 73];

8) перша предикативна частина – двоскладна неускладнена, а друга – ускладнена відокремленими членами: *Час пропливав за межами цирку, а тут він рухався по колу – від вистави до вистави* [3, 81] або навпаки: *Четверті двері відчинилися самі, без найменшого натиску, й Анна-Марія сторчголов скотилася вниз...* [3, 209]; *Деякі з персонажів, особливо старі люди, були вбрані в одяг початку століття, однак більшість мали сучасний вигляд* [3, 251];

9) перша предикативна частина – двоскладна неускладнена, а друга – ускладнена відокремленим означенням: *Він клацає вимикачем, і Анна-Марія бачить вузьеньку, завалену всіляким мотлохом, кімнату* [3, 76] чи навпаки: *А трохи далі виднілася ділянка з півгектара, обсаджена кипарисами, а ген там починалися гори...* [3, 221];

10) предикативні частини двоскладні, перша ускладнена вставною або вставленою конструкцією, а друга – відокремленою обставиною: *Нарешті Маріанна прослизнула в напіврозчинені двері (природно, цей отвір видався мені щонайменше ущелиною) і, судячи з вогкого запаху і гладенької підлоги, ми опинилися у ванній кімнаті* [3, 39]; *Щоправда, портсь тут не було, й Анна-Марія, підхопивши свою валізу, пройшла до ліфта* [3, 231];

11) перша предикативна частина двоскладна неускладнена, а друга – ускладнена однорідними другорядними членами речення: *Вона тричі ляснула в долоні, і перед мною виріс смішний чоловічок у зеленому сюртучку, чобітках на високих підборах, дуже схожий на коника* [3, 42];

12) перша предикативна частина є двоскладною, ускладненою вставним словом, відокремленим означенням, а друга – відокремленою обставиною: *Старий Каліостро, як завжди, сидів у своїй улюбленій позі – за столом, накритим чистою білою серветкою, і зелена кругла пляшка якогось заморського вина гарно вимальовувалася на її тілі, відкидаючи легку салатого кольору тінь на бордові шпалери* [3, 256].

Також різнотипними можуть бути й предикативні частини в неелементарних складносурядних реченнях. Зокрема, у тексті роману І. Роздобудько “Шості двері” трапилися такі типи:

1) перша і друга предикативні частини є двоскладними реченнями, а третя – односкладним: *Немов у грі «Завмири-відімири!» заворушилися люди, замигтіли над головами гребінці, запахло помадою і парфумами* [3, 166];

2) перша предикативна частина – односкладна, друга та третя – двоскладна, до того ж остання ускладнена однорідними головними і другорядними членами речення: *Їй треба було зробити ще дуже багато чого, але справа все-таки зрушилася, і наприкінці наступного тижня вона із задоволенням і нетерпінням висмикнула з піску табличку з написом «Продається» й установила свою – «пансіон «Коперна»* [3, 223];

3) перша предикативна частина двоскладна повна, друга – двоскладна еліптична, а третя – двоскладна, ускладнена однорідними головними членами речення: *На стінах були веселенькі блакитні шпалери, біля вікна — нове ліжко, на тумбочці неструнким рядом стояли іграшки: машинки, солдатики, танки...* [3, 66];

4) перша частина двоскладна, ускладнена однорідними членами, друга – односкладна неускладнена, третя – двоскладна неускладнена: *Вона спробувала крикнути, покликати Ларика, але голосу не було, і юнак і далі так само байдуже сидів біля вікна* [3, 220];

5) перша предикативна частина – двоскладна, ускладнена відокремленою обставиною, третя – однорідними головними членами речення, а друга – без ускладнень: *Гості, збившись у гурт, тихо перешіптувалися, Маріанна з Амелією проливали сльози, Підван Перший вийняв із піхов свою шпагу і грізно поблискував чотирма очима* [17, с. 44].

Отже, у романі І. Роздобудько “Шості двері” складносурядні речення з формально різнотипними предикативними частинами посідають помітне місце. У процесі аналізу ідіостилю письменниці було виокремлено певні типи подібних конструкцій. Формальна різнотипність між предикативними частинами властива як для елементарних, так і для неелементарних речень. Найчастіше у цих конструкціях одна частина може бути звичайним неускладненим реченням, а друга – ускладнена головними чи другорядними членами речення, відокремленими обставинами та означеннями, вставними та вставленими конструкціями чи відокремлено-уточнювальними членами. Типовими для ідіостилю І. Роздобудько є формально різнотипні речення, у яких одна з предикативних частин поширена відокремленою обставиною.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Роздобудько І. Шості двері : [роман] / І. Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2008. – 270 с.
4. Христіанінова Р. О. Формально-граматична організація складносурядних речень / Р. О. Христіанінова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Вип. 4. – С. 171-180.

Н. В. Греб,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
науковий керівник – к. пед. н., проф. О.В. Караман

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗІСТАВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СИНТАКСИСІ ТВОРІВ І. ФРАНКА

Анотація. У статті з'ясовано стилістичні функції зіставних конструкцій зі сполучником а у творах Івана Франка. Доведено, що функціонування таких речень у творах письменника допомагає авторові виконати важливу комунікативну функцію – перенести читача в атмосферу західноукраїнського села початку ХХ ст.

Сьогодні література як об'єкт дослідження лінгвістики – питання, яке визнане одним з найважливіших у сучасній філології. Мета дослідження полягає в тому, щоб зрозуміти, яку роль відіграє зіставне відношення у комунікативному задумі автора, тобто як зіставлення, будучи мовною категорією, допомагає авторові вплинути на читача, передати почуття, думки літературних героїв. Усвідомити авторський замисел, повною мірою відчувати пафос його твору можна лише через адекватне сприйняття тексту цього твору як лінгвістичної категорії. Саме текст викликає в уяві читача образи предметів, явищ, ситуацій навколишньої дійсності, збуджує емоції, формує ідеї та переконання.

Текст художнього твору зумовлює взаємодію всіх його одиниць, у тому числі синтаксичних, яким належить не остання роль у формуванні поетики художнього твору. Саме в межах синтаксичних одиниць слово, центральна одиниця мовної системи, отримує ту позицію, де воно реалізується як певний лексико-семантичний варіант. У взаємодії лексики і синтаксису народжуються ті мовні засоби, що дозволяють авторові відбити в тексті вигадливе плетиво своєї думки, висловити глибокі та витончені почуття.